

بسم الله الرحمن الرحيم

ضرورت تشکیل کمیته فقهی در بانکها و موسسات مالی کشور

ارائه دهنده: دکتر علی صالح آبادی

اداره پژوهش و مدیریت ریسک

❖ اهمیت نظارت شرعی و تشکیل کمیته فقهی

❖ بررسی تجارب کشورها در زمینه نظارت شرعی

❖ نظارت شرعی بر بانک‌ها و موسسات مالی در ایران

❖ ساختار کمیته فقهی در بانک مرکزی و سازمان بورس و اوراق بهادار

❖ نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهاد

اهمیت نظارت شرعی و تشکیل کمیته فقهی

- ❖ کاهش یا حداقل نمودن «ریسک شریعت» با استفاده از اقدامات، فعالیت‌ها، تدابیر، اصول و روش‌هایی در نظام بانکی
- ❖ اطمینان از انطباق فعالیت‌های موسسه مالی اسلامی با اصول شریعت مقدس اسلام
- ❖ وجود شورای فقهی به عنوان یکی از الزامات نظارت شرعی

❖ **رویکرد حداقلی:** رویکردی است که هرچند اصل وجود نظارت شرعی بر بانکها و موسسات مالی اسلامی را ضروری می‌داند، اما معتقد است این نظارت باید در حداقل‌های ممکن باشد. (عربستان، انگلستان و آمریکا)

❖ **رویکرد حداکثری:** رویکردی است که نهادهای قانون‌گذار معتقد باشند که لازم است حداکثر نظارت بر شرعی بودن فعالیت موسسات مالی اسلامی انجام شود. (مالزی، اندونزی، بحرین و امارات)

❖ **رویکرد میانی:** در واقع حدفصل دو رویکرد قبلی بوده و در برخی از کشورها (مانند کویت و قطر) مورد استفاده قرار گرفته است.

مقایسه الگوهای مختلف نظارت شرعی (هفت محور کلی)

انجمن مالی اسلامی ایران
Iranian Islamic Finance Association

محور اول: سطح نظارت شرعی

❖ شامل چهار سطح بانک مرکزی، دولت، موسسات مالی و یا ترکیبی

- کشورهایی که نظارت شرعی را تنها در سطح موسسات پیگیری می‌کنند، هیچ‌گونه نظارت شرعی مرکزی وجود ندارد. مانند: عربستان، کویت، قطر و انگلستان،
- کشورهایی که نظارت شرعی هم از طریق بانک مرکزی و هم از طریق موسسات مالی پیگیری می‌شود. در این کشورها کمیته فقهی بانک مرکزی به عنوان کمیته مرجع است. مانند: مالزی، اندونزی
- کشورهایی که نظارت شرعی، هم از طریق دولت و هم از طریق موسسات مالی پیگیری می‌شود. کمیته فقهی دولتی، به عنوان کمیته مرجع در حوزه نظارت شرعی است. مانند: امارات

محور دوم: اختیارات کمیته‌های فقهی موسسات مالی اسلامی

❖ می‌تواند مشورتی، نظارتی و یا اجرایی-کنترلی باشد.

- در تمامی کشورهایی که کمیته‌های فقهی در سطح موسسات مالی تشکیل داده‌اند این کمیته‌ها جنبه مشورتی، نظارتی و اجرایی را دارا می‌باشند. نظرات این کمیته‌ها برای فعالان بازارهای مالی ارشادی است
- در ایران نظرات کمیته فقهی جنبه الزامی دارد.

مقایسه الگوهای مختلف نظارت شرعی - ادامه

الجنه مالی اسلامی ایران
Iranian Islamic Finance Association

محور سوم: مرجع انتخاب کننده اعضای کمیته های فقهی موسسات مالی

- در برخی از کشورها (مالزی، اندونزی و بحرین) تنها هیئت مدیره موسسات، مسئول انتخاب اعضای کمیته های فقهی می باشد.
- در کشورهایی مانند: امارات، قطر و انگلستان، هیئت مدیره و یا مجمع عمومی این وظیفه را بر عهده دارند.
- در کشورهایی مانند عربستان و کویت، انتخاب اعضای کمیته فقهی بر عهده مجمع عمومی موسسات می باشد
- در عمده کشورهایی که کمیته فقهی مرجع وجود دارد، لازم است صلاحیت اعضای تمامی کمیته های فقهی به تایید کمیته فقهی مرجع برسد
- در ایران صرفاً کمیته فقهی مرجع وجود دارد.

محور چهارم: مرجع عالی حل اختلاف میان اعضای کمیته‌های فقهی در یک موسسه

- کشورهایی که کمیته فقهی مرجع در اختیار دارند، مسئله حل اختلاف میان کمیته‌های فقهی موسسات مالی در حوزه وظایف کمیته فقهی مرجع می‌باشد. (مانند مالزی)
- برخی از کشورها که کمیته فقهی مرجع تشکیل نداده‌اند، شورای مخصوصی به منظور حل اختلاف تأسیس نموده‌اند. (مانند عربستان و کویت)
- در برخی از کشورها نیز اصلاً چنین مرجع حل اختلافی تعریف نشده است (مانند انگلستان)

نظارت شرعي بر بانكها و موسسات مالي در ايران

❖ ادبيات نظارت شرعي جاي خود را در دانش بانكداري و به ويژه نظارت بانكي كشور باز نكرده است.

❖ به لحاظ اجرايي نيز اهميت مسئله نظارت شرعي براي بانكها روشن نبوده و بجز تشكيل شوراي مشورتي فقهي در بانك

مركزي در سالهاي اخير (و تجربه معدود بانكهايي كه به صورت خود جوش اقدام به تاسيس شوراي فقهي نموده اند)

اقدام ديگري انجام نشده است

❖ نظارت شرعي يكي از حلقه هاي مفقوده اجرايي صحيح قانون عمليات بانكي بدون ربا است و اين نوع از نظارت ، مي تواند

مكملي بر نظارت متعارف بانكي باشد

ویژگی‌های نظارت شرعی بر اجرای بانکداری بدون ربا در ایران

❖ بانک‌ها و موسسات مالی ملزم به تأسیس کمیته فقهی نیستند

❖ شورای فقهی بانک مرکزی به عنوان مرجع عالی فقهی در حوزه بانکداری اسلامی، جایگاه قانونی نداشته و تنها اختیارات مشورتی دارد

❖ هیچ‌گونه قانونی در رابطه با نظارت شرعی وجود ندارد

❖ الگوی فعلی نظارت شرعی در ایران در گروه رویکردهای حداقلی در نظارت شرعی قرار می‌گیرد

❖ نظام بانکداری اسلامی در ایران به صورت عمومی اجرایی شده است (بانک‌های متعارف در آن جایی ندارند)، لذا انگیزه

کافی برای اثبات اسلامی بودن عملکرد به ذینفعان وجود ندارد

ترکیب اعضای شورای فقهی:

❖ رئیس کل بانک مرکزی (رئیس شورا)

❖ قائم مقام رئیس کل بانک مرکزی

❖ معاون نظارتی بانک مرکزی

❖ چهار نفر از مدیران کل بانک مرکزی

❖ چهار نفر از فضایی حوزه‌های علمیه و آشنا با مباحث پولی و بانکی

❖ دو نفر از مدیران عامل بانک‌های خصوصی و دولتی

❖ دو نفر متخصص و صاحب نظر در زمینه بانکداری اسلامی

ماموریت: تحلیل و ارائه پیشنهاد و مشاوره درباره مباحث بانکی از منظر شریعت مقدس اسلام

- جلسات شورا با حضور حداقل ده نفر از اعضای صاحب رأی که حداقل سه نفر از آنها باید از اعضای حوزوی باشند، رسمیت می‌یابد.
- تصمیمات شورا، ضمن برخورداری از رأی موافق حداقل دو سوم، اعضای صاحب رأی، باید از رأی موافق اکثریت اعضای حوزوی شورا نیز برخوردار باشد.

❖ کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار جایگاه مشخص مشورتی و نظارتی در ساختار سازمان بورس و اوراق بهادار دارد.

❖ به لحاظ مقرراتی این اجازه را دارد که بر عملکرد ذی‌نفعان مرتبط نظارت نموده و در صورتی که عملیاتی را مغایر با اصول شرع تشخیص داد، خواستار توقف آن گردد.

کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار

ماموریت: بررسی و ارائه نظر شرعی راجع به ابزارها، بازارها و نهادهای مالی در بازارهای مالی کشور و ارائه پیشنهادات اصلاحی لازم

اعضای کمیته متشکل از هشت عضو می باشد که به شرح ذیل انتخاب می شوند:

❖ پنج نفر فقیه (مجتهد متجزي) صاحب نظر در مسائل بازار سرمایه به تصویب هیات مدیره

❖ يك نفر متخصص مالی با تعیین رئیس سازمان

❖ يك نفر حقوق دان آشنا با بازار سرمایه با تعیین رئیس سازمان

❖ يك نفر اقتصاد دان آشنا با بازار سرمایه با تعیین رئیس سازمان

✓ برای رسمیت جلسه حضور حداقل سه نفر از پنج نفر فقها و حداقل دو نفر از سایر اعضا ضروری است

✓ اتخاذ تصمیم در جلسات با موافقت حداقل سه نفر از فقها صورت می گیرد

✓ مدت مأموریت هر يك از اعضای کمیته سه سال می باشد

کمیته تخصصی فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار - ادامه

وظایف و اختیارات کمیته فقهی سازمان بورس و اوراق بهادار:

- ❖ ارزیابی ابزارهای مالی جدید پیشنهادی برای استفاده در بورس و بازارهای خارج از بورس از دیدگاه فقهی
- ❖ بررسی شبهات فقهی در مورد ابزارهای مالی و ارائه راه‌حل‌های مناسب
- ❖ ارزیابی ابزارهای مالی در مقام عمل به منظور اطمینان از حسن اجرای آنها
- ❖ طراحی ابزارهای مالی اسلامی برای بازار سرمایه کشور و پیشنهاد آن به هیئت مدیره سازمان
- ❖ همکاری با کمیته‌ها و شوراهای مشابه در سایر سازمان‌های داخلی و خارجی
- ❖ همکاری در توسعه و گسترش برنامه‌های آموزشی و انتشارات علمی در زمینه مالی اسلامی
- ❖ همکاری در برگزاری نشست‌های علمی در زمینه مالی اسلامی
- ❖ بررسی ابعاد فقهی مسائل بازار سرمایه
- ❖ انجام سایر موارد ارجاعی سازمان در راستای مأموریت کمیته

اجرای صحیح قانون عملیات بانکی بدون ربا، نیازمند اصلاح ساختار نظارتی فعلی به نحوی است که، نظارت بر شرعی بودن عملیات بانکی در کنار سایر مقوله‌ها مورد توجه جدی قرار گیرد.

✓ شورای فقهی بانک مرکزی جایگاه رسمی پیدا کرده و اختیاراتش از سطح مشورتی، به سطوح نظارتی و اجرایی افزایش یابد

✓ مأموریت و شرح وظایف کمیته فقهی بانک مرکزی بازتعریف شود

✓ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، نسبت به تدوین دستورالعملی مشخص در جهت زمینه‌سازی تشکیل کمیته فقهی در بانک‌ها و موسسات مالی حرکت نماید

✓ در کوتاه‌مدت مسئله تشکیل کمیته‌های فقهی بر اساس آیین نامه بانک مرکزی، اختیاری و همراه با تدابیر تشویقی مناسب اتخاذ شود

شرح وظایف پیشنهادی کمیته فقهی بانک مرکزی

- ✓ طراحی و ارزیابی عقود و روشهای تأمین مالی اسلامی جدید پیشنهادی از دیدگاه فقهی
- ✓ بررسی شبهات فقهی در خصوص بانکداری اسلامی و ارائه راه حلهای مناسب
- ✓ ارزیابی نظام بانکداری اسلامی در مقام عمل به منظور اطمینان از حسن اجرای آنها
- ✓ همکاری با کمیته ها و شوراهای مشابه در سایر سازمانهای داخلی و خارجی
- ✓ همکاری در توسعه و گسترش برنامه های آموزشی و انتشارات علمی در زمینه بانکداری اسلامی
- ✓ همکاری در برگزاری نشستهای علمی در زمینه بانکداری اسلامی
- ✓ بررسی ابعاد فقهی مسائل بازار پول
- ✓ انجام سایر موارد ارجاعی شورای پول و اعتبار، بانک مرکزی و شورای فقهی بانکها در راستای مأموریت کمیته

شرح وظایف پیشنهادی کمیته فقهی بانکها

انجمن مالی اسلامی ایران
Iranian Islamic Finance Association

✓ نظارت شرعی در چارچوب سیاستهای کمیته فقهی بانک مرکزی

✓ پیشنهاد و طراحی ابزار جدید به شورای فقهی بانک مرکزی

✓ ارائه راهکارهای نظارتی به هیات مدیره بانکها به منظور بهبود اجرای بانکداری اسلامی

✓ طراحی و ارائه برنامه های آموزشی بانکداری اسلامی

✓ فرهنگ سازی و ارتقای کیفیت بانکداری اسلامی در سطح بانکها

نحوه انتخاب کمیته فقهی بانکها (پیشنهادی)

باسپاس

انجمن مالی اسلامی ایران

Iranian Islamic Finance Association